

ВПЛИВ ІНОЗЕМНОГО КАПІТАЛУ НА РОЗВИТОК ВІТЧИЗНЯНОЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

Постановка проблеми в загальному вигляді. Економічний розвиток країни в сучасному світі значною мірою залежить від її участі в міжнародних відносинах. Взаємопроникнення окремих національних економік через механізм іноземних інвестицій визначають основні напрямки глобалізації у вигляді переливання фінансового капіталу між національними і регіональними ринками.

Розвиток банківської системи України до фінансової кризи, яка охопила вітчизняну банківську систему сьогодні, супроводжувався суттєвим зростанням частки іноземного капіталу та посиленням позицій іноземних банківських установ на вітчизняному ринку. Активне проникнення іноземного капіталу у вітчизняний банківський сектор принесло в собі як позитивні наслідки в короткостроковому періоді, так і певні ризики, які вже спричинили неконтрольовані наслідки для вітчизняної банківської системи та можуть призвести до зміни структури банківської системи України.

За роки функціонування банківської системи Україна так і не вибрала чіткого напрямку відносно присутності на вітчизняному банківському ринку іноземного капіталу. Однак в умовах глобалізації світової економіки та фінансової кризи, що поступово охоплює економіки всіх країн світу, дослідження питання присутності іноземного банківського капіталу в Україні та його вплив на вітчизняну банківську систему стає найбільш актуальним. Це й обумовлює важливість та актуальність дослідження.

Аналіз досліджень та публікацій. Різноманітним аспектам проблеми проникнення іноземного капіталу у вітчизняну банківську систему присвячено праці провідних вітчизняних економістів: О. Барановського, В. Гейця, О. Другова, В. Міщенка, В. Рисіна, М. Савлука, О. Суганяки, Т. Смовженко, Ю. Уманціва, Н. Шелудько.

Так, В. Геєць зазначає, що крім низки чинників, що свідчать про корисність розширення допуску іноземного капіталу до вітчизняної банківської системи, серед яких прискорення розвитку фінансових ринків, розширення спектру банківських послуг та поліпшення їх якості, прихід іноземного капіталу спричиняє й серйозні проблеми не лише для банківської системи, але для вітчизняної економіки. Він відмічає: «... основними мотивами входження іноземних банків на східні та центральноєвропейські ринки є захоплення нових ринків.» [1]

Зокрема Ю. Уманців виділяє, що прихід іноземного капіталу з належною репутацією – важливий чинник розвитку банківського сектору держави: він принесе в Україну сучасні технології, нові фінансові продукти, культуру банківського корпоративного управління, сприятиме посиленню рівня конкуренції. [2]

Метою даної статті є виявлення впливу іноземного капіталу на розвиток вітчизняної банківської системи.

Виклад основного матеріалу. Активізація процесів глобалізації на світовому фінансовому ринку призвела до збільшення частки іноземного капіталу в банківській

системі України. Наслідком впливу глобалізації й міжнародної фінансової інтеграції став прихід іноземних банків на вітчизняні фінансові ринки шляхом купівлі, поглинання та створення нових банків із іноземним капіталом.

Сьогодні існує декілька шляхів входження іноземного капіталу до банківської системи України. Відповідно до Закону України «Про банки та банківську діяльність», іноземний банк має право на відкриття філії в Україні. [3] Також, відповідно до чинного законодавства, існують ще два шляхи проникнення іноземних банків на вітчизняний банківський ринок: купівля функціонуючого українського банку та заснування власного дочірнього банку.

Необхідно відмітити, що найбільш поширеним та економічно доцільним шляхом проникнення іноземних банків на вітчизняний банківський ринок залишається придбання діючих банків, які мають своїх клієнтів, займають деяку нішу на кредитному та депозитному ринках та мають розвинуту мережу філій за територією України.

Вітчизняні дослідники виділяють три моделі продажу вітчизняних банків [4]

- повна продаж передбачає передання новим власникам контрольного пакету акцій із відповідними повноваженнями щодо управління банківською установою;
- спільний бізнес реалізується вітчизняними банками, коли вони потребують залучення іноземного капіталу для розв'язання проблем внутрішнього характеру, пов'язаних із необхідністю збільшення власної кредитної спроможності;
- портфельний продаж використовується здебільшого дрібними та середніми банками шляхом продажу іноземним інвесторам невеликих пакетів акцій.

Динамічні зміни у структурі капіталу національної банківської системи та кількості банківських установ з іноземним капіталом, свідчать про те, що за три останніх роки помітно активізувалися процеси входження іноземних банків у вітчизняні фінансові ринки. В таблиці 1 наведені дані відносно кількості банків з іноземним капіталом, які діють на території України.

Таблиця 1

Основні показники діяльності банків [5]

Показники	На кінець року								
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	01.09.2008
Кількість діючих банків	153	152	157	158	160	165	170	175	197
Кількість банків з іноземним капіталом, з них:	22	21	20	19	19	23	35	47	49
- зі 100% іноземним капіталом	7	6	7	7	7	9	13	17	18
Частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків, %	13,3	12,5	13,7	11,3	9,6	19,5	27,6	35	35,9

З таблиці 1 видно, що протягом 2005-2007 рр. практично в два рази зросла кількість банків з іноземним капіталом – з 23 банківських установ до 47 та зі 100% іноземним капіталом – з 9 до 17, а частка іноземного капіталу у вітчизняній банківській системі зросла з 19,5% на кінець 2005 року до 35% на кінець 2007 року. Таким чином,

2005-2007 рр. характеризувалися масовим приходом іноземних банків на вітчизняний банківський ринок.

Але протягом 2008 року можна спостерігати зменшення активності іноземних інвесторів щодо придбання українських банків: кількість банків з іноземним капіталом збільшилася до 49 банківських установ, в тому числі зі 100% іноземним капіталом – до 18, а частка іноземного капіталу зросла на 0,9 процентні пункти до 35,9% на 1 вересня 2008 року. Основною причиною зменшення активності іноземних інвесторів є світова фінансова криза. Так, Роберт Келлі попереджає, що «зараз інвестори не бажають брати на себе будь-який ризик, пов'язаний із вкладеннями в країни, що розвиваються».[6]

Відмітимо, що лише у 2007 році було продано 15 українських банків. В таблиці 2 наведено дані з поглинання українських банків іноземними банками та іноземними фінансовими компаніями за 2007 рік.

Таблиця 2

Поглинання українських банків іноземними банками та іноземними фінансовими компаніями за 2007-2008 рр. [7]

Банк	Покупець	Країна покупця	Дата оголошення	Сумма угоди, млн. дол. США	Доля статутного капіталу, що купувалася, %
АКБ "ТАС-Комерцбанк" та ЗАТ "ТАС-ІНВЕСТБАНК"	Swedbank	Швеція	07.02.2007	685	100
ВАТ "МОРСЬКИЙ ТРАНСПОРТНИЙ БАНК"	Marfin Popular Bank	Кіпр	07.03.2007	137,4	99,2
ВАТ "Електрон Банк"	Volksbanken	Австрія	02.04.2007	75	98
ВАТ "Міжнародний комерційний банк"	Piraeus Bank	Греція	23.05.2007	75	99,6
АБ «Київська Русь»	Sharp Arrow Holdings	Кіпр	05.2007	40	51
АБ "ІКАР-БАНК"	Societe Generale	Франція	06.06.2007	25	100
НРБ-Україна	Сбербанк	Росія	18.06.2007	150	100
АКБ соціального розвитку "Укрсоцбанк"	Unicredit Group	Італія	05.06.2007	22 11	94,2
АКБ «Форум»	Commerzbank	Німеччина	18.09.2007	600	60
ВАТ "УНІВЕРСАЛЬНИЙ БАНК РОЗВИТКУ ТА ПАРТНЕРСТВА"	Банк Грузії	Грузія	10.10.2007	74	88,9
АБ "Факторіал-банк"	SEB	Швеція	15.11.2007	117	97
АБ "АвтоЗАЗбанк"	Bank of Cyprus Group	Кіпр	19.11.2007	76	95
ЗАТ АБ "Радабанк"	КИТ-Фінанс	Росія	14.12.2007	12	90
АТ "Український інноваційний банк"	Bank Haroalim	Ізраїль	20.12.2007	136	75,8
АКБ «ПРАВЕКС-БАНК»	Intesa Sanpaolo	Італія	04.02.2008	621	100

З таблиці 2 видно, що найбільшими угодами минулого року були продаж двох банків групи «ТАС» шведському Swedbank за 685 дол. США, банку «Форум» німецькому Commerzbank за 600 млн. дол. США, а також «Укрсоцбанку» італійській групі UniCredit Group за 2 211 млн. дол. США, угода з продажу якого була закрита вже в 2008 році.

Необхідно відмітити, що останнім часом інтерес іноземних інвесторів переключився на середні та малі банки. Так, кіпрський Marfin Popular Bank придбав 99,2% ВАТ «Морського транспортного банку» за 137,4 млн. дол. США, ізраїльській Bank Hapoalim – 75,8% акцій АТ "Українського інноваційного банку" за 136 млн. дол. США, також на Український ринок вийшов «Банк Грузії», який за 150 млн. дол. США придбав 94,42% акцій ВАТ "Універсального банку розвитку та партнерства".

В лютому 2008 року було оголошено, що італійська група «Intesa Sanpaolo» придбає АКБ «Правекс-банк» та у липні цього року ця угода була успішно завершена.

Привабливість вітчизняного ринку банківських послуг пояснювалася інтересом до ненасиченого ринку банківських послуг, а також можливістю отримання іноземними банками більш високої норми прибутку (через високий рівень ризикованості інвестицій), ніж у розвинених країнах.

На нашу думку, серед основних переваг, що мотивували іноземні банки проникати на вітчизняний банківський ринок, можна виділити отримання ринкових переваг за рахунок місткості вітчизняного ринку банківських послуг і перспектив його розширення, низьку конкуренцію, слабкість національних банків та приваблива дохідність банківських операцій.

Для банківської системи України входження іноземних гравців на вітчизняний банківський ринок означало приплив нового капіталу та нових технологій. Можна виділити наступні переваги присутності іноземних банків в Україні до початку світової фінансової кризи:

- посилення конкуренції на ринку банківських послуг;
- прискорення впровадження новітніх банківських технологій в банках;
- зростання обсягів кредитних ресурсів;
- залучення в економіку закордонних інвестиційних ресурсів.

Збільшення присутності нерезидентів відбувалося одночасно з ростом основних показників діяльності банківської системи України, таких як зареєстрований статутний капітал, власний капітал, чисті активи, зобов'язання. На рис.1 наведено основні показники діяльності банківської системи України.

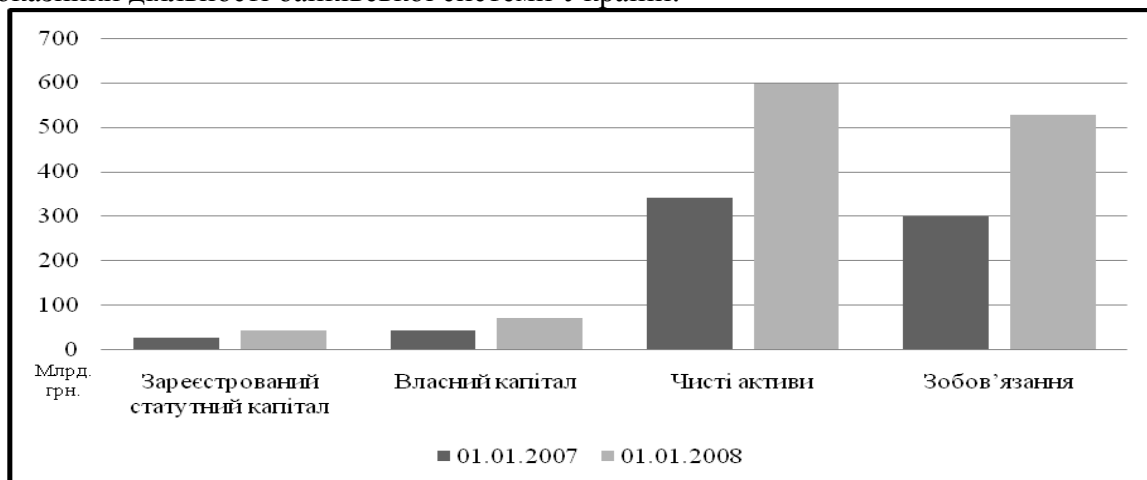

Рис.1 Основні показники діяльності банківської системи України [8]

З рисунку 1 видно, що за 2007 рік зареєстрований статутний капітал зріс на 63 % – з 26,266 млрд. грн. до 42,873 млрд. грн.; власний капітал збільшився на 64,2%, або на 27,3 млрд. грн. – до 69,9 млрд. грн. на 01.01.2008 р.; чисті активи збільшилися на 75,9%, або на 258,1 млрд. грн. – до 598,3 млрд. грн. на 01.01.2008 р. та зобов'язання збільшилися на 77,5%, або на 230,8 млрд. грн. – до 528,4 млрд. грн. на 01.01.2008 р. Всі ці характеристики свідчать про високі темпи росту вітчизняного банківського бізнесу.

За дев'ять місяців 2008 року статутний капітал збільшився на 40,6%, власний капітал – на 34,4%, зобов'язання – на 25,2% та чисті активи – на 26,5%. Однак, відмітимо, що якщо порівнювати з попереднім роком, то за вісім місяців 2007 року статутний капітал банків збільшився на 40%, власний капітал – на 38,0%, зобов'язання – на 51,3% та чисті активи – на 49,6%. [9] Таким чином, в 2008 році можна спостерігати сповільнення темпів зростання власного капіталу, зобов'язань та активів вітчизняної банківської системи.

Однак, оцінити роль іноземних банків у сегментах кредитування, депозитів, у загальному обсязі активів, власних коштів та інших аспектах функціонування банківської системи України практично не можливо через відсутність статистичних даних.

Аналіз активів та зобов'язань банківської системи України, показав, що активи та зобов'язання іноземних банків за 2007 рік значно зросли. Аналіз активів та зобов'язань було проведено за банками, частка іноземного капіталу яких становила більше 10%: за 29 банківськими установами на 01 січня 2007 року та за 47 банками на 01 січня 2008 року. Результати аналізу представлені на рис. 2.

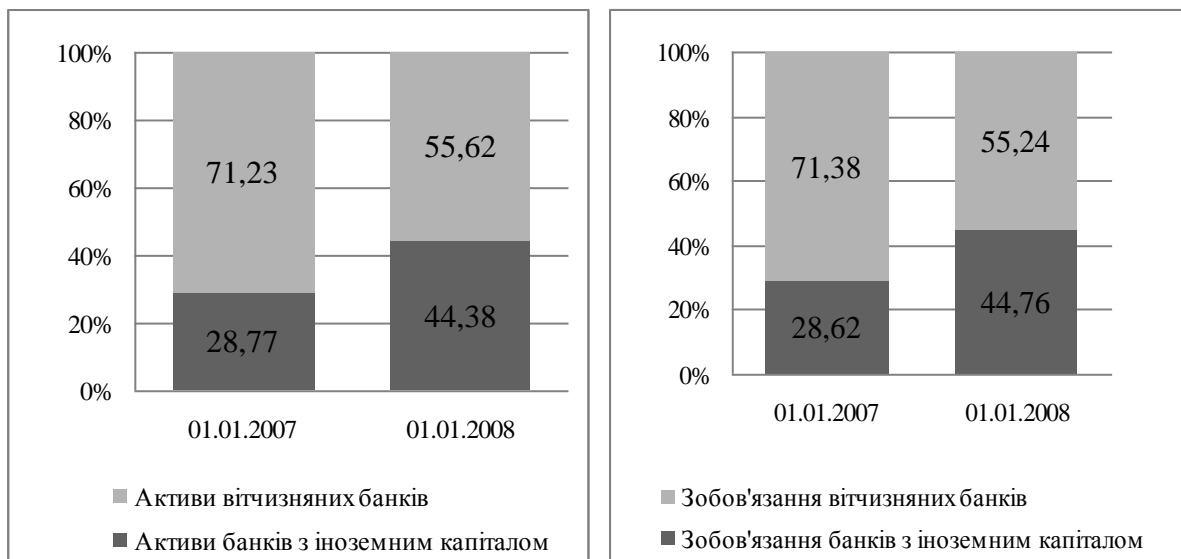

Рис. 2. Структура активів та зобов'язань банківської системи України [5]

З рисунку 2 видно, що за 2007 рік частка активів банків з іноземним капіталом збільшилися 29% до 44% – з 97,9 млрд. грн. до 266,0 млрд. грн.. Частка активів вітчизняних банків зменшилася з 71% на 1 січня 2007 р. до 56% на 1 січня 2008 р., хоча в абсолютному вираженні розмір активів вітчизняних банків збільшився з 242,3 млрд. грн. до 333,388 млрд. грн.. Подібну ситуацію можна спостерігати із зобов'язаннями банків. За 2007 рік зобов'язання банків з іноземним капіталом збільшилися з 85,2 млрд. грн. до 237,2 млрд. грн., а частка їх зобов'язань збільшилася з 29% до 45% – на 16 відсоткових пункти. Зобов'язання вітчизняних банків збільшилися

з 212,5 млрд. грн. до 292,7 млрд. грн., але при цьому їх частка зменшилася з 71% на 1 січня 2007 р. до 55% на 1 січня 2008 р. Така ситуація свідчить про посилення позиції іноземних банків в банківській системі України, що призвело до збільшення експансії іноземних банків на вітчизняному ринку банківських послуг.

Таким чином, частка іноземних банків на ринку банківських послуг складає вже практично 50%. Така ситуація, на фоні світової фінансової кризи, на нашу думку, може привести до виникнення ризику банкрутства материнського банку. Так, якщо материнська компанія зазнає втрат і знаходиться на межі банкрутства, то це обов'язково вплине на фінансове становище дочірнього банку або може привести до його закриття. Цей ризик є неконтрольованим з боку Національного банку та уряду, а тому є найнебезпечнішим для банківської системи України.

Посилення конкуренції на ринку банківських послуг привело до розширення асортименту банківських послуг, підвищення якості обслуговування клієнтів, що як наслідок привело, з одного боку, до поліпшення організаційного та фінансового менеджменту банків та прискорення впровадження новітніх банківських технологій, без яких неможливо зайняти лідируючі позиції в будь-якому сегменті банківського ринку, а, з іншого боку, до гонитви банків за отриманням більшого прибутку.

В останні роки можна спостерігати зростання обсягів кредитних ресурсів. Про це свідчать дані наведені в таблиці 3.

Таблиця 3

Показники кредитної діяльності в цілому за банківською системою України [5]

Показники	На кінець року					
	2000	2004	2005	2006	2007	09.2008
Кредити надані:	23637	97197	156385	269688	485507	628077
З них кредити, що надані суб'єктам господарської діяльності	18216	72875	109020	167661	276184	365278
З них кредити, що надані фізичним особам	941	14599	33156	77755	153633	204702
Довгострокові кредити	3309	45531	86227	157224	291963	373672
з них: довгострокові кредити суб'єктам господарської діяльності	2761	34693	58528	90576	156355	193639

З таблиці 3 видно, що зростання обсягів кредитування почалося в 2005 році, тобто саме в той час коли розпочався процес приходу іноземних банків в Україну. Так, обсяги споживчого кредитування за період 2005 – вересень 2008 рр. зросли з 33156 млн. грн. до 204702 млн. грн., тобто практично в 6 разів. За цей же період обсяги довгострокового кредитування зросли з 86227 млн. грн. до 373672 млн. грн., тобто в 4 рази. Таким чином, значного поширення зазнали споживче та іпотечне кредитування, які, з одного боку, є найбільш дохідними на ринку банківських послуг, а, з іншого, найбільш ризикованими. Також, відмітимо, що саме з приходом іноземних банків розпочалися розвиток споживчого та іпотечного видів кредитування, розробка банками різних програм кредитування для населення та посилення конкурентної боротьби за клієнтів.

Однак, відмітимо, що обсяги кредитування банки почали нарощувати без нарощування достатньої депозитної бази, а за рахунок залучення міжбанківських кредитів. Структура зобов'язань банків України наведена на рис. 3.

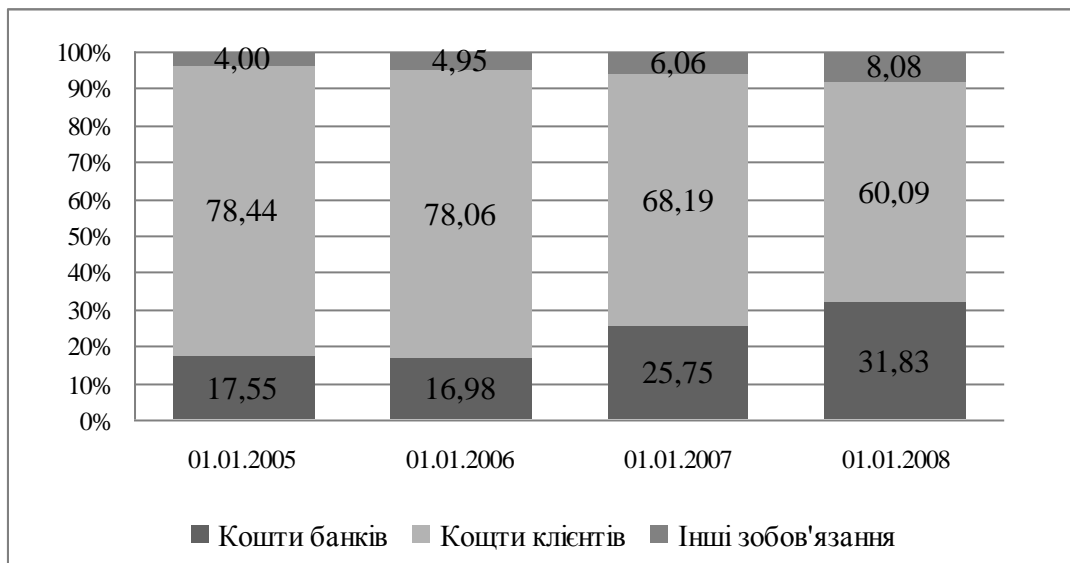

Рис. 3. Структура зобов'язань банків України [5]

З рисунку 3 видно, що за період 2005-2008 рр. частка коштів банків у зобов'язаннях банків зростає практично в два рази: з 16,98% до 31,83%. За цей же час частка коштів клієнтів зменшилася практично на 10 процентних пунктів: з 78,06% до 60,09%. Таким чином, розширення своєї кредитної діяльності банки проводили як за рахунок залучених депозитів, так і за рахунок залучення міжбанківських коштів, до яких відносяться кредити НБУ та закордонні інвестиційні ресурси.

За даними НБУ, на 1 липня зовнішні борги вітчизняних банків становили 38,453 млрд. дол. США. [5] В таблиці 4 наведено заборгованість українських банків перед іноземними інвесторами, погашення якої припадає на осінь 2008 року.

Таблиця 4

Заборгованість українських банків перед іноземними інвесторами за 2008 рік [7]

Банківська установа	Сума кредиту, млн. дол. США	Дата погашення	Провідні організатори
Кредит-Дніпро	14	жовтень 2008	Standard Bank
Форум	90	жовтень 2008	BayernLB, Commerzbank, Fortis Bank
Альфа-Банк України	61	жовтень 2008	HSBC, Bardays Capital, Natixis, BayernLB
УкрСиббанк	55	жовтень 2008	BayernLB, BNP Paribas, HSBC
АБ "Південний"	30	листопад 2008	BayernLB, Standart Bank
Надра Банк	130	листопад 2008	BayernLB, Fortis Bank
ПУМБ	90	листопад 2008	BayernLB, Fortis Bank, Standard Bank
Райффайзен банк Аваль	200	листопад 2008	Bank of Tokio-Mitsubishi UFJ, BayernLB, HSBC, Intesa Sanpaolo
Кредитпромбанк	70	грудень 2008	Fortis Bank, WestLB, Alpha Bank, ВТБ
Родовід банк	7	грудень 2008	Rosemount Capital Management
Укргазбанк	16	грудень 2008	Standard Bank
Укрсоцбанк	250	грудень 2008	BayernLB, Calyon, UniCredit Group
Укрексімбанк	90	грудень 2008	RBC, BayernLB, Bank of Tokio-Mitsubishi UFJ, Commerzbank, Deutsche Bank, HSBC, Landes bank, SMBC, Swedbank

З таблиці 4 видно, що до кінця 2008 року вітчизняні банки мають повернути біля 1,1 млрд. дол. США. Відмітимо, що більша частина цієї заборгованості припадає на українські банки з іноземним капіталом: Форум – 90 млн. дол. США, Альфа-Банк України – 61 млн. дол. США, УкрСиббанк – 55 млн. дол. США, Райффайзен банк Аваль – 200 млн. дол. США та Укрсоцбанк – 250 млн. дол. США. Таким чином, наприкінці 2008 року банкам потрібно буде рефінансувати закордонні кредити, більша половина яких надана банкам з іноземним капіталом.

Таким чином, в умовах світової фінансової кризи, яка торкнулася й банківської системи України, на нашу думку, всі переваги присутності іноземних банків в Україні переросли в недоліки. Так як посилення конкуренції на ринку банківських послуг, на нашу думку, призвело не стільки до поліпшення організаційного та фінансового менеджменту банків, скільки до гонитви банків за отриманням більшого прибутку та нарощування банками ризикованих кредитних операцій, а зростання обсягів кредитних ресурсів відбувалося не тільки за рахунок збільшення депозитної бази, а ще й за рахунок залучення закордонних інвестиційних ресурсів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи результати проведеного дослідження можна відмітити, що збільшення кількості банків з іноземним капіталом мало багато позитивних наслідків для банківської системи України.

Так, протягом останніх років ми могли спостерігати збільшення присутності іноземних інвесторів та посилення їх позицій в банківській системі України, що призвело до збільшення експансії іноземних банків на вітчизняному ринку банківських послуг.

Однак, на нашу думку, всі переваги присутності іноземних банків в Україні переросли в недоліки в умовах світової фінансової кризи, так як посилення конкуренції на ринку банківських послуг, на нашу думку, призвело не стільки до поліпшення організаційного та фінансового менеджменту банків, скільки до гонитви вітчизняними банками за отриманням більшого прибутку; зростання обсягів кредитних ресурсів відбувалося не тільки за рахунок збільшення депозитної бази, а й за рахунок збільшення зовнішнього боргу країни через залучення закордонних інвестиційних ресурсів від іноземних інвесторів.

На фоні світової фінансової кризи банківська система України зіткнулася ще з однією загрозою функціонування іноземних банківських груп на вітчизняному ринку – ризик банкрутства материнського банку. Так, якщо материнська компанія зазнає втрат і знаходиться на межі банкрутства, то це обов'язково вплине на фінансове становище дочірнього банку. Цей ризик є неконтрольованим з боку Національного банку та уряду, а тому є найнебезпечнішим для банківської системи України.

Таким чином, проведене дослідження показує, що присутність іноземного капіталу у вітчизняній банківській системі при відсутності чітких регламентованих інструкцій по здійсненню їх діяльності на території України та контролю з боку Національного банку України, призвела до високих темпів розвитку вітчизняної банківської системи в останні роки та залежності банківської системи України від світової фінансової системи, що й стало однією з причин поширення світової фінансової кризи на банківську систему України.

Літератури.

1.Геєць В.М. Іноземний капітал у банківській системі України // Дзеркало тижня. – 2006. – №26 (605).

2. Уманців Ю. Розвиток національної банківської системи в умовах глобалізації світової економіки // Вісник НБУ – №10, 2006р. – С. 60-65.
3. Закон України «Про банки і банківську діяльність» №2156-III від 7.12.2000 // Урядовий кур'єр. – 2001. – №8. – 17 січня.
4. Капіталізація економіки України. – К.: Інститут економіки і прогнозування НАН України, 2007. – С. 97-130.
5. Окремі дані про банки України // www.bank.gov.ua/Statist/index.htm
6. Шкарпова О., Дружерученко К., Руденко В. Світ після кризи // Український діловий тижневик «Контракти» – №42 від 20.10.2008// www.kontrakty.com.ua
7. Больше не будет. Поступления от продажи украинских банков в 2008 г. уменьшатся на \$1,3 млрд // www.dsnews.ua/finance/art34376.html
8. Основні показники діяльності банків України // http://www.bank.gov.ua/Bank_supervision/Dynamics/2001-last.htm
9. Попередні підсумки діяльності банків України на 01.01.2008 // www.bank.gov.ua

Резюме

В статті проведено аналіз структури отечественной банківської системи, в якій була розглянута роль іноземних банків в отечественной банківській системі. Освящені дискусійні питання щодо присутності іноземних банків в Україні. Виділені негативні моменти присутності іноземних банків в отечественной банківській системі.